

Philip Roth: Haamu poistuu | Maailmankirjat

VESA LAHTI

Philip Rothin alter ego Nathan Zuckerman palaa New Yorkiin lähes yksitoista vuotta kestäneen erakkovaiheen jälkeen. Tähän hänet pakottavat sairaus, sen hoitotoimenpiteet ja osittain myös alitajunnassaan kytevä toivo kaiken aloittamisesta uudelleen. Hän tapaa parisunnan, joka haaveilee asunnon vaihdosta. Zuckerman ihastuu silmittömästi kolmekymppiseen Jamieen. Luonnollisesti tarinaan liittyvät kirjoittamiseen ja etenkin kirjailijan henkilöön nivoutuva menneisyys. Hänen ihailemansa E.I. Lonoff aiotaan polkea lokaan menestystä tavoittelevan nuoren artikkelitoimittajan suunnitelmassa Lonoffin julkaisemattoman romaanikäsitöiden tuomista päivänvaloon. Kertomukseen kytkeytyy myös Lonoffin viimeisten elinvuosien asuinkumppani Amy Bellette.

Lähtökohta

“Viimeiset yksitoista vuotta olin ollut yksin syrjäseudulla, pienessä talossa metsätien varressa, sillä olin pari vuotta ennen syöpädiagnoosia päättänyt asua tällä tavoin omissa oloisani. Tapaan vain harvoja ihmisiä. Naapurini ja ystäväni Larry Hollisin vuoden takaisen kuoleman jälkeen on toisinaan saattanut kulua kaksi kolme päivää ilman että puhun kellekään muulle kuin taloudenhoitajalle, joka käy siivoamassa kerran viikossa, ja hänen miehelleen, joka on talonmieheni. En käy illalliskutsuilla, en käy elokuvissa, en katso televisiota, en omista kännykkää tai videoita tai dvd-soitinta tai tietokonetta. Elän yhä Kirjoituskoneen aikakautta eikä minulla ole aavistustakaan, mikä World Wide Web on. En enää vaivaudu äänestämään. Kirjoitan suuren osan päivästä ja usein pitkälle iltaan. Luen, pääasiassa kirjoja jotka löysin alun perin opiskelijana, kaunokirjallisuuden merkkiteoksia joiden tehon tunnen aivan yhtä voimallisena, joskus voimallisempanakin, kuin silloin kun alun perin ne kohtasin.” s. 11

Halu

New Yorkissa Zuckerman tapaa Billyn ja Jamien jääden pysyvästi Jamien lumoihin. Heidän keskustelunsa käy yhä intiimimmiksi saaden loppuhuipennuksensa hänen samaan aikaan kirjoittamansa näytelmän dialogissa. Se mitä kasvokkain ei voida sanoa, se mitä ruumis tahtoo, mutta henki ei salli otetaan esille vuoropuhelussa miehen ja naisen välillä. Zuckerman tahtois olla vielä jotain, jotain sellaista mikä oli kerran.

” Mutta Jamie Loganin huomaaminen minua eniten hämmensi. En ollut vuosiin istunut niin lähellä niin vastustamatonta nuorta naista, ehken sen jälkeen kun viimeksi istuin samaista Jamieta vastapäätä harvardilaisen taideseuran ruokasalissa. Enkä ollut ymmärtänyt sitäkään, kuinka levottomaksi hän oli minut tehnyt ennen kuin olimme yhdessä sopineet vaihtavamme asuntoja ja lähdin palaamaan hotelliin ja huomasin ajattelevani, kuinka miellyttävää olisi jos mitään vaihtoa ei tapahtuisikaan – jos Billy Davidoff jäisi minne halusikin jäädä eli juuri tänne, Läntiselle 71. kadulle, pientä luterilaista kirkkoa vastapäätä, sillä välin

kun Jamie pakenisi terrorisminpelkoon rauhalliseen Berkshiresiin minun kanssani. Hän veti minua valtavan voimakkaasti puoleensa, veti valtavalla voimalla haluni haamua. Tuo nainen oli minussa ennen kuin edes ilmestyi.” s. 77–78 **Valtakunnan alennustila** Philip Roth ottaa teoksessaan vahvasti kantaa Yhdysvaltojen poliittiseen ilmapiiriin. Käynnissä on presidentinvaalien 2004 valtakamppailu, joka huipentuu ääntenlaskentaan. Eletään yhä vuoden 2001 terrori-iskun savupilvien varjossa. Kirjailija Zuckerman ei halua ottaa kantaa puolesta tai vastaan. Hän on aikoinaan valintansa tehnyt ja jättäytynyt politiikasta sekä ylipäättään kaikista kirjoittamisen ulkopuolisista asioista. Nyt kiinnostus herää Billyn ja Jamien myötä, ja hän on palaamassa takaisin.

” Istuin siinä, kodissa jossa pian heräisin joka aamu, ja kuuntelin noita kahta, jotka pian heräisivät joka aamu minun talossani, paikassa jossa halutessaan saattoi pyyhkiä pois rai-vonsa siitä, kuinka paljon pahemmin kaikki oli kuin olisi voinut kuvitella, ja surun siitä, millaiseen alennustilaan kotimaa oli vajonnut ja, jos sattui olemaan nuori ja toiveikas ja maailmasta kiinnostunut ja yhä hurmaantunut omista odotuksistaan, oppia sen sijaan olemaan välittämättä Amerikasta vuonna 2004 – elämään kiduttamatta itseään sen tähden, miten typerää ja korruptoitunutta kaikki oli – etsimällä tyydytystä kirjoista, musiikista, kumppanista ja puutarhasta. Noita kahta katsoessani minun oli helppo ymmärtää, miksi joku heidän ikäisensä ja heidän velvollisuuksineen haluaisi paeta sitä pahoinpitelevää rakastajaa, joksi heidän kotimaansa oli muuttunut” s. 99–100.

Ydin

Kirjan Haamu poistuu yksi keskeisimmistä asioista on kirjoittaminen, kirjallisuus ja erityisesti kirjailija, oman elämänsä tekijänä.

Zuckerman kirjailijan roolissaan pyrkii kaikin tavoin torjumaan Lonoffia vastaan suunnitellun hankkeen. Hän itse on toiminut Lonoffin tavoin sulkeutumalla muulta maailmalta ja toimimalla esikuvansa tavoin, ehkä hieman tiedostamattaankin. Kirjailijan yksityiselämä on hänen omansa, eikä sitä saa antaa kenen tahansa aloittelevan toimittajan riepoteltavaksi. Zuckermanin mielestä tekijä on näkymätön ja saa sellaiseksi jäädäkin. Silloin kun fakta ja fiktio sekoittuvat ja kirjallinen teksti sekä sen ansiot kärsivät, niin ollaan suolla, johon voi upota korviaan myöten.

”Minä en tiennyt luopuvani siitä. Tein mitä tein enkä tiennyt. Ymmärrätkö sinä, mitä lehdet tekevät tällä jutulla? Ymmärrätkö mitä arvostelijat tekevät tällä jutulla? Tällä ei ole mitään tekemistä taiteen ja vielä vähemmän totuuden tai edes rikkomuksien ymmärtämisen kanssa. Tämä liittyy yleisön kosiskeluun kutkuttavilla jutuilla. Jos Lonoff olisi vielä elossa, hän olisi pahoillaan että kirjoitti sanaakaan.” s. 322.

Parhaimmillaan Roth on päästäessään Amy Belletten vauhtiin tämän kirjeessä The New York Timesille. Periaatteessa ongelman ydin on tässä.

” Jos minulla olisi valtaa kuin Stalinilla, en haaskaisi sitä mielikuvitustaan käyttävien kirjailijoiden vaientamiseen. Minä vaientaisin kaikki ne, jotka kirjoittavat luovista kirjailijoista. Kieltäisin kaiken julkisen keskustelun kirjallisuudesta sanomalehdissä, viikkolehdistä ja akateemisissa julkaisuissa. Kieltäisin kaiken kirjallisuusopetuksen jokaisessa koulussa, lukiossa, collegessa ja yliopistossa. Tekisin laittomaksi lukupiirit ja internetin kirjallisuuspäl-

pätyksen ja valvoisin kirjakauppoja, ettei yksikään myyjä vain koskaan puhuisi asiakkaalle kirjasta ja etteivät asiakkaat uskaltaisi puhua toisilleen. jättäisin lukijat yksin kirjoineen, saamaan niistä irti sen minkä saavat, omin päin. Tekisin sitä niin monta vuosisataa kuin yhteiskunnan puhdistaminen teidän myrkyllisestä hölynpölystänne vaatisi.” s. 206–207.

Rothin kommentti:

” Kirja on täynnä viittauksia kirjailijoihin, koska kaikki kirjan päähenkilöt ovat joko kirjailijoita, kirjailijoiksi pyrkiviä, kääntäjiä tai vakavasti otettavia lukijoita ja juuri sellaiset ihmiset puhuvat paljon kirjoista – ainakin se on minun näkemykseni tuntemistani kirjailijoista. Mitä tulee Conradin läsnäoloon – niin, vietin suurimman osan illoistani keväällä ja kesällä vuosi sitten lukemalla ja ihastelemalla yhä uudelleen Conradin romaaneja ja kertomuksia ja samanaikaisesti, päivisin, kirjoitin tätä Haamu poistuu-teosta. Erityisesti minuun teki vaikutuksen Varjorajan voima ja kauneus ja niin siirsin innostukseni Nathan Zuckermaniin. Koska romaaniani leimaa Zuckermanin kiivaus – kiihkeys, joka yllättää hänet, jota hän ei voi hallita ja se yhtä hyvin niin matkan varrella kuin lopussakin on syynä hänen suurimmalle pelolleen – fraasi ”varomattomia hetkiä”, joka esiintyy Varjorajan neljännessä kapaleessa, hyppäsi odottamatta Conradin sivuilta omilleni. Zuckerman, joka on ajautunut useaan ” varomattomaan hetkeen” jättämällä maaseutuasuuntonsa New Yorkin vuoksi ja sitten päättäen jäädä sinne, yrittäen epäonnekkaasti saada Jamie lankeamaan kiusaukseen kiinnostumalla hänestä, vaikka ei todellisessa elämässä, niin viimeistään hänen näytelmäntapaisessaan Mies ja nainen. Ainoa asia missä hän onnistuu – Mies ja nainen jutussaan – on saada nainen lukemaan Varjorajaa. Todellisessa elämässä kaikki on vielä huonommin – nainen ei pidä hänestä lainkaan. ” Varomattomat hetket,” Jamie sanoo Mieheensä ja naisessa, ”johtavat varomattomiin tapaamisiin. Varomattomat hetket ... johtavat vaarallisiin valintoihin.” No, todellisessa elämässä hänelle ei käy niin, ei ainakaan miehen kanssa, joka on häntä ja hänen miestään 41 vuotta vanhempi.”

Elämän tragedia

Macbethin kaltaiseen tragediaan ei päädytä, vaikka Roth komentaakin kirjan nimessä Shakespearen tavoin: ”Haamu poistuu”. Jokamieheensä Roth painiskeli samojen ongelmien parissa. Nyt ollaan selvemmillä vesillä, eikä luodata niin syvältä ihmismielen vesillä, mutta teemat ovat samat, vaikka hieman kevyemmällä kosketuksella. Zuckerman ikääntyy, vanhenee ja sairastuu. On katkeraa havaita kuinka elinvoima vähenee, seksuaalisuus on vain muisto, muisti pätkee ja heikkenee. Tämä saa kirjailijamme pois raiteiltaan. Hän on vielä kerran nuoruutensa potenssissa, vihainen nuori mies, jolle ei ryppyillä. Samaan aikaan hän ei uskalla, eikä osaa tunnustaa rakkauttaan nuorelle naiselle, vaan kirjoittaa sen kaiken näytelmänsä.

”He eivät milloinkaan suutele, mies ei milloinkaan kosketa häntä, ei mitään: tämä on hänen viimeinen rakkauskohtauksensa. hänen muistinsa petti vain sen yhden kerran. Koko tuon keskustelun aikana vain kerran. Kaksi kertaa: kun nainen kysyi, kauanko hän oli ollut yksin. Vai oliko nainen kysynyt sitä edellisenä päivänä? Vai oliko ylipäänsä kysynyt? No, naisen ei tarvinnut tietää huonomuistisuudesta yhtään enempää kuin oli siihen mennessä nähnyt. He eivät siis milloinkaan suutele – entä sitten? Ottaako mies sen raskaasti? Entä

sitten? Hänen viimeinen rakkauskohtauksensa? Olkoon. Antaa olla. Katumus saa odottaa.”
s. 269

Rothin haastattelu: <http://www.guardian.co.uk/books/2007/oct/07/fiction.philiproth>

Philip Roth: Haamu poistuu. suom. Arto Schroderus, WSOY